

# ОБЕЗЩЕТЕНИЯ И НАКАЗАНИЯ ЗА ПРИЧИНЯВАНЕ НА ТЕЛЕСНА ПОВРЕДА И СМЪРТ СПОРЕД „ЗАКОНИ НА СИВАТА ГЪСКА“

Надежда Христова  
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

## COMPENSATIONS AND PUNISHMENTS FOR CAUSING BODILY INJURY OR DEATH ACCORDING TO GRAY GOOSE LAWS

*Nadezhda Hristova*  
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

### **Abstract:**

*This paper focuses upon the section Treatment of Homicide of the Icelandic Gray Goose Laws (Grágás) and deals with cases of murder and attempts to cause bodily injury to a person, and with the penalties inflicted for such acts.*

*According to Grágás two were the punishments imposed for injuring or killing a person and the choice between them depended on the character and the graveness of the act. The milder punishment was the so called lesser outlawry which meant confiscation of property and exile for three years but with temporary rights of residence and passage. While abroad the perpetrator was immune from attack but could entirely lose this right in case he did not strictly obey the law. He could return to a normal life after three years. The more severe penalty was the full outlawry which meant loss of all goods, loss of status, and denial of assistance – virtually a death penalty. It was a life-long outlawry.*

*It is stipulated in the code what is a bodily injury and an attempt is made at classifying injures. An attacked and injured person was entitled to seek for justice and to insist that lesser outlawry should be inflicted as a punishment.*

*According to Grágás the penalty for murder was full outlawry. Besides in killing cases kindred payments were supposed to be made to members of the dead man's family by corresponding members of the killer's family: this atonement was legally due irrespective of the outcome of a lawsuit for the crime.*

*The analysis of the section Treatment of Homicide of the Icelandic Gray Goose Laws shows that outlawry was the predominant penalty. The law stipulates it in most cases of injuring or murdering a person. It is difficult to tell what effect this punishment had. Undoubtedly its gravity should not be underestimated. The exiled person was lonely since he was excluded from all social contacts and was threatened by violence and death from unrelated third parties who sought to increase their own prestige by killing an outlaw. Probably such a punishment had a preventive effect upon the Icelandic society and restrained the committing of serious legal offences.*

**Key words:** *customary law, Gray Goose Laws, bodily injury, homicide, outlawry.*

Първият известен заселник в Исландия бил норвежецът Инголфур Арнарсон, който през 874 г. се настанил в района на днешен Рейкявик. Към 930 г. в страната вече се били установили няколко хиляди норвежки колонисти<sup>1</sup>.

Средновековната исландска държава имала уникална структура. Исландците не се подчинявали на владетел или някаква централизирана изпълнителна власт. Територията на острова била разделена на т.нар. „годорд“ – територии на кланове и съюзи, управлявани от местни първенци, наричани „годи“<sup>2</sup>, които осигурявали защита и определяли съдии за разрешаване на неразбирателствата и споровете между жителите на съответния годорд<sup>3</sup>.

През 930 г. бил основан Алтингът – Общо събрание със законодателна и съдебна власт, което се смята за най-стария парламент в света, функциониращ, макар и с прекъсвания, до днес<sup>4</sup>. Създаването на ежегодно заседаващия Алтинг, към който функционирал съдебен съвет (lögrétta) с правомощия да взема решения, задължителни за всички преселници, да бъде извор на право и върховен тълкувател на закона, на практика поставило началото на исландската държава. Този съвет, който изработвал закони и представлявал Исландия във външнополитическите ѝ контакти, включвал местни първенци<sup>5</sup>.

Към 960 г. били установени правилата за работата на местните събрания и бил уточнен броят и разпределението в тях на местните първенци годите. Пак по същото време било решено страната да бъде разделена на четири части (т.нар. четвъртини). Във всяка четвър-

тина трябвало да се провеждат по три събрания всяка пролет, всяко на предварително обявено място. Изключение правела само Северната четвъртина, където събранията трябвало да бъдат четири. На всяко събрание трябвало да присъстват по трима годи и така в Северната четвъртина имало дванадесет такива първенци, а в останалите четвъртини – по девет, т.е. за цяла Исландия – 39. Всеки годи и принадлежащите към неговото събрание взаимно се подпомагали и защитавали.

Общото събрание бивало свиквано няколко седмици след като пролетните заседания на местните събрания приключели. Към него били обособени четири съдилища (по едно за всяка четвъртина от страната), които могли да функционират като първоинстанционни или като второинстанционни за дела, нерешени на местните пролетни събрания<sup>6</sup>.

Християнството било наложено в Исландия около 1000 г. с подкрепата на норвежките крале. Те традиционно упражнявали значително влияние в страната както поради норвежкия произход на повечето исландци, така и поради зависимостта на острова от търговията с норвежките пристанища.

Няколко години след приемането на християнството Съдебният съвет отменил дуела като начин на разрешаване на правни спорове и формирал т.нар. Пети съд като допълнение към съществуващите четири, който функционирал, докато Общото събрание било в сесия. Петият съд действал като първоинстанционен при определени случаи, но вероятно най-важната му функция била да е следваща и последна инстанция при дела, които били достигнали до безизходно положение в някое от четвъртинните съдилища<sup>7</sup>. Обнародването на нови закони било в ръцете на заседаващите в Съдебния съвет годи, но не било възможно и без съгласието на знатните глави на домакинства, тъй като те били хората, които съдействали на първенците да налагат властта си<sup>8</sup>.

Към 930 г. основната част от ограниченото количество обработваема земя на острова била разпределена<sup>9</sup>. Исландското общество се състояло от първенци, глави на домакинства с висок социален статус, които имали политически права и задължения при правораздаването, от глави на домакинства с по-скромни материални възмож-

ности със същите политически права, но с по-малки правни задължения, от членове на домакинства (мъже и жени), които били свободни, но били представлявани от главите на домакинствата, към които принадлежали, от малолетни и неправопособни членове на домакинствата, които не могли да се представляват сами пред закона, и от роби, смятани за имущество на господарите си. Всеки индивид трябвало да принадлежи към определено домакинство, а всеки глава на домакинство бил свързан с определен годи. Така посредством главата на домакинството си и съответния годи всеки исландец бил представен в някое местно събрание. Всички свободни имали еднакъв правен статус, но имунитетът или правото им на правна компенсация могли да бъдат ограничени или изгубени поради някакъв техен акт. Загубата на имунитет можела да бъде условна (по отношение на едно или повече конкретни лица или за определен период от време, или на определено място) или абсолютна (т.е. всеки, навсякъде, по всяко време можел безнаказано да нарани или убие дадения човек)<sup>10</sup>.

Този период в историята на Исландия, известен като период на Исландската република, продължил до 1262 г., когато политическата система, изградена от заселниците, престанала да функционира. Вътрешните размирици довели до сключването през 1262 г. на т.нар. Стар договор, с който Исландия била подчинена на норвежката корона, а със сключването на Калмарската уния през 1380 г. – на Дания.

Според преданието около 920 г. норвежец на име Улфльотр донесъл закони от Норвегия в Исландия. Свикано било общо събрание, на което тези закони били приети. Дори и Улфльотр да не е съществувал, най-вероятно началото на исландското право е било точно такава, тъй като основният закон, на който се базирала исландската правна система, изглежда по-скоро като дело на теоретици, отколкото като плод на незапомнена устна традиция<sup>11</sup>.

Единствените текстове на „Закони на сивата гъска“ (*Grágás*), познати днес, се съдържат в два ръкописа: *Konungsbók* („Кралска книга“) от Старата кралска колекция в Копенхаген и *Staðarhólsbók* от колекцията на Копенхагенския университет. Смята се, че първият е бил записан към 1260 г., а вторият – към 1280 г., но, с малки изключения, датирането на отделните норми в тях е невъзможно. И двата

достигнали до наши дни ръкописа не са официални компилации и произходът им е неясен. И двата са били изработени много грижливо, но не е известно за кого<sup>12</sup>.

Записването на текста на „Закопи на сивата гъска” започнало през зимата на 1117–1118 г. и затова се приема, че в кодекса е представено исландското право от този период. Много от нормите в него вероятно датират от епохата на сагите, а други от времето на самото записване. Смята се, че сборникът представя исландските закони във формата, в която рецитаторите на закони от онази епоха са ги представяли пред слушателите. Текстът и в двата запазени ръкописа впечатлява с дължината и детайлността си и за разлика от „варварските” законници на германските племена трудността при интерпретирането му не идва от това, че части от първоначалния извор са били безвъзвратно изгубени, нито от прекалената лаконичност на стила<sup>13</sup>. Проблемът е, че всъщност „Закопи на сивата гъска” не представлява единен и завършен кодекс. В него има ранни закони, запазени изцяло или фрагментарно, които се различават значително по форма и съдържание. Вероятно всички те по едно или друго време са били в сила в Исландия, но наличието на противоречащи си членове в тях показва, че това не е било едновременно. Вероятно някои от тях били престанали да действат дълго време преди да бъдат записани в познатите днес ръкописи. Така например, по всяка вероятност, когато записването на законите започнало през 1117 г., робството вече на практика не съществувало в Исландия, но роби са упоменати в редица членове на текстовете от XIII в., с които разполагаме<sup>14</sup>.

Кодексът „Закопи на сивата гъска” включва Раздел за християнския закон, Раздел за процедурите в събранието, Раздел за третиране на убийство, Списък с вергелди, Раздел за рецитирающия законите, Раздел за Съдебния съвет. Законникът останал в сила до 1271–1273 г., когато били приети т.нар. Железни закони, основани на норвежкото право<sup>15</sup>.

В тази статия ще се спрем на Раздела за третиране на убийство в *Grágás*, като разгледаме случаите на причиняване на телесна повреда и смърт и наказанията, налагани за подобни деяния.

За разлика от ранните германски законници исландският сборник със закони не съдържа списък с глобите, налагани при нараня-

ване на различни части на човешкото тяло. Стойността на крайник, клепач и пр. била обект на договаряне и била изплащана като част от постигнато чрез арбитраж споразумение, а не в резултат на съдебна присъда<sup>16</sup>.

Всяко причинено нараняване трябвало да бъде обявено официално пред хора с необходимата квалификация. Причинилият нараняване трябвало да го обяви като свое дело, а пострадалият трябвало да го обяви под формата на обвинение срещу извършителя. Мъжете, присъствали при извършването на деянието, могли да бъдат обявени за свидетели на станалото и да бъдат призовани да свидетелстват пред съда. Свидетели присъствали и дори задължително участвали в различните етапи на подготовка и представяне на казуса в съда: обикновено всяка следваща стъпка се предприемала в присъствието на свидетели, официално обявени за такива, чиито последващи показания документирали съдебните процедури. При всеки казус имало главен ищец и ответник, но те могли да бъдат представлявани от други лица. Само свободни, навършили пълнолетие хора могли да представляват себе си или друг в съда. В повечето случаи на причиняване на физическо нараняване на виновника за деянието било забранено да се явява на събраниято, без значение дали можел да представи доказателства в своя защита, или не<sup>17</sup>.

Съдебно преследване бивало предприемано или след официалното обявяване на казуса при откриването на събрание за получаване на присъда в съда, свикан в рамките на това събрание, или след официалното призоваване пред съд на лицето, обвинено за извършеното. Призоваването трябвало да стане в дома на виновника или толкова близо до него, колкото призоваващият можел да приближи, без да излага живота си на опасност. И в двата случая обвинението обикновено прибягвало до помощта на определен брой съседни, пет или девет, според характера на случая, които трябвало да бъдат официално призовани пред съда, който щял да го разглежда. Тези съседни обикновено били глави на домакинства, които освен че трябвало да живеят в близост до определено място (обикновено домът на обвиняемия или мястото на извършване на деянието), трябвало да имат и определени права и компетенции. Ако ищецът избярял да обяви случая си пред събраниято, трябвало да призове съседите на мястото –

онези, които живеели в най-голяма близост. Ако обаче бил призовал извършителя на местно ниво, трябвало да призове съседите на събранието, подбирайки сред възможните онези, които имали необходимите компетенции и живеели в непосредствена близост. В някои случаи той трябвало да разполага с дванадесет съседи, сред които трябвало да има местен първенец и единадесет мъже, подбрани от него<sup>18</sup>.

Съдиите в съдилищата били подбрани от местните първенци, но можели да бъдат отзовавани по настояване на страните в делото, ако не се оказали достатъчно компетентни. Ищецът излагал казуса си пред тях и, за да докаже правотата си, представял свидетели, ако това било уместно, както и мнението на призованите от него съседи по въпроси, отнасящи се до делото. Защитата можела да отвърне с въпроси по същество, но по-скоро задавала въпроси, целящи да оправдаят извършителя или да установят нарушения на процедурата. Ответникът можел да поиска очистваща присъда от петима от призованите от ищеца съседи. Например той можел да настоява, че нанесеното нараняване е било отмъщение, оправдано от гледна точка на правото, или пък че обявяването не е било направено според процедурите, или пък че по някаква причина някой от призованите съседи не притежавал изискваните права или компетенции. Съдиите нямали свободата да налагат наказания. Много от законите били казуистични по форма: те формулирали възможното престъпление, предписвали наказание за него, определяли процедурата за завеждане на дело, а понякога и основанията и процедурата за защита<sup>19</sup>.

Две са наказанията, налагани според *Grágás* за нараняване или убийство на човек, като изборът на едното от двете зависел от характера и тежестта на деянието. По-лекото наказание било т.нар. *временно изгнаничество*, което предполагало конфискация на имуществото, извършвана от съд по конфискациите, свикан в дома на поставения извън закона, както и изгнание за три години, но при временно запазване на правото на престой и преминаване – разпореждания, основателни за изолиран остров, свързан със света с несигурен морски транспорт. По закон годите надзиравали работата на съдилищата по конфискацията и получавали фиксирано възнаграждение за работата си, т.нар. „пръстен за живот” (на стойност 1 марка), ако от стопанст-

воту на поставения извън закона не можело да се вземе вол или крава. Останалото конфискувано имущество било разпределяно между ищеца и фонда от обществени средства на местното събрание или четвъртина. Докато бил в чужбина, изгнаникът се радвал на правото на неприкосновеност, но можел изцяло да го изгуби, ако не изпълнявал разпореденото в закона. След изтичането на три години извършителят можел да се върне към нормален живот<sup>20</sup>.

По-тежкото наказание било *пълното изгнаничество*, което поставяло извършителя извън обществото. Това наказание включвало загуба на цялото имущество, което бивало конфискувано от съд по конфискациите, загуба на статус и права (граждански, семейни, религиозни) и пълно лишаване от всякаква помощ, т.е. на практика означавало смъртна присъда. Онзи, който оказал помощ на осъдения (с подслон, храна, съвет и пр.), нарушавал закона. За главата на такъв изгнаник имало награда<sup>21</sup> и всеки можел безнаказано да го убие<sup>22</sup>. Сагите разказват, че извършването на подобно убийство било въпрос на чест. Изгнаникът оставал извън закона до края на живота си, дори и да бил избягал в чужбина. Можел да постигне отмяна на присъдата си само ако убиел други, осъдени като него на изгнание<sup>23</sup>.

Междинен вариант на наказанието разрешавал на поставения извън закона да напусне необезпокояван острова за доживотно изгнаничество, но смекчаването на строгостта на присъдата не било в резултат на решение на съдиите, а зависело от Съдебния съвет, както било и в случаите на наказания с глоби или други форми на изгнаничество (често в рамките на острова), налагани, когато казусът се разрешавал по взаимно съгласие и чрез арбитраж<sup>24</sup>.

Стандартното наказание за дребни нарушения било глоба в размер от три марки<sup>25</sup>, а ако нарушителят бил рецитатор на закони или местен първенец, като допълнително наказание губел поста си<sup>26</sup>.

В определени случаи потърпевшият имал право да изиска лична компенсация (фиксирана сума, еднаква за всички свободни) от извършителя освен наказанието, наложено по закон. В случаите на убийство определени роднини на убицеца трябвало да изплатят обезщетения на съответните роднини на убития: тази компенсация била дължима по закон без значение от изхода на съдебното дело за убийството, освен ако защитата не успеела да докаже, че убитият е бил изгубил имунитета си преди инцидента<sup>27</sup>.



## Причиняване на телесна повреда

В Раздела за третиране на убийство в *Grágás* е изяснено какво трябвало да се приема за телесна повреда. В закона е посочено, че следва да се смята, че някой е наранил друг, ако от мястото на удара потече кръв. Ако обаче от удара последва смърт, раната трябва да се смята за смъртоносна<sup>28</sup>.

Законникът третира нанасянето на удар с тъпия край на брадва или с каквото и да е било, което може да се използва като оръжие. За оръжие се приема всичко, с което може да бъде промушен човек или което може да бъде хвърлено срещу човек. Дори и в случай, че облекло, ризница или шлем успеят да спрат оръжието, според закона пак е нанесен удар, защото човекът е щял да бъде улучен, ако ги е нямало тези защитни средства. В законника се приема, че удар може да бъде нанесен и с ритник или юмрук. За равносилно на удар се смята изтръгването от ръцете на друг на нещо, което би могло да послужи за защитно оръжие, ако е сигурно, че жертвата е щяла да го насочи срещу нападателя. По същия начин за удар се приема и действието, с което някой е причинил падането на някакъв предмет върху друг човек<sup>29</sup>.

В *Grágás* е направен опит за класификация на нараняванията. Според закона мозъчна е раната, в резултат на която се вижда мозъкът, без значение дали черепът е бил разсечен или разбит. За вътрешна се смята раната, която причинява вътрешно кръвотечение. Рана с костен мозък е тази, при която при счупена кост се показва костният мозък<sup>30</sup>. Следните наранявания са смятани за тежки: отрязване на език, избождане на очи, избиване на зъби, отрязване на нос или ухо, кастриране, нанасяне на опозоряващ удар по задните части<sup>31</sup>. За тежко нараняване се смята и онова, в резултат на което са били счупени кости<sup>32</sup>.

„Закони на сивата гъска” третира като нападение опита за промушване с нож, за прострелване, за пробождане с метателно оръжие, нанасянето на удар, дори и тези действия да не са причинили нараняване. Тъй като обаче опасността е била реална, предвиденото наказание е временно изгнаничество<sup>33</sup>. Ако обаче в резултат от нападението атакуваният падне, предвиденото наказание е пълно изгнаничество<sup>34</sup>. С каквото и да бил нанесен ударът, предвиденото наказание за нараняване, довело до счупване на кости, също е пълно изгнаничество<sup>35</sup>.

В *Grágás* е постановено, че ако коне, за които някой се грижи, съборят мъж от седлото му или докато той стои прав, или върви, наказанието за отговарящия за конете е временно изгнаничество. Изгнаничеството става пълно, ако на ранения потече кръв или той бъде осакатен<sup>36</sup>.

За причиняващи телесна повреда се смятали и удари, последиците от които били толкова леки, че не оставяли видима следа. За такива удари можело да бъде отмъстено веднага, на място, но не и след това. В случай, че някой бъдел ударен така, че останела червена или синя следа или се получил оток, или на мястото се получила вдлъбнатина, или кръв избликнала от устата, ноздрите или изпод ноктите му, той имал право да си отмъсти за такова нараняване във времето до Алтинга, на което казусът трябвало да бъде представен. Това се отнасяло и за удар с юмрук или ритник, ако от удара останела видима следа. За нараняващ се приемал ударът, причинил увреда на слуха или зрението, или пък нанесеният в ребрата или слабините, довел до падане на земята, дори и да не били останали видими следи, или пък онзи, който бил причинил замайване. В такъв случай пострадалият можел да обяви публично нападението и удара поотделно и тогава имало два казуса, и трябвало да се определи кое точно нараняване от гореописаните е било причинено от удара. Трета група удари били тези, с които се причинявало счупване на кости. Човекът, нанесъл такова нараняване, не трябвало да бъде подкрепян, докато очаквал правосъдие и нямал право да се явява в събранието. В този случай трябвало да се наложи наказание както при нанасянето на сериозни рани, но само ако деянието бъдело обявено публично и бъдело уточнено какви счупвания са били причинени от удара<sup>37</sup>.

В *Grágás* е постановено, че ако група мъже се отправят нанякъде с намерението да причинят някому нараняване, трябва да бъдат наказани с пълно изгнаничество<sup>38</sup>.

В исландския законник е защитена телесната неприкосновеност и на робите. Постановено е, че ако някой нанесе съкрушителен удар на чужд роб, господарят на роба трябва да получи като обезщетение 6 унции, а робът – 3. Ако роб бъде осакатен или ранен, извършителят трябва да заплати стойността на роба на господаря му, като цената следва да се определи от съседи, положили клетва. Извърши-

телят трябва да плати и ако осакатеният роб се окаже неспособен да изпълнява задълженията си, като сумата отново трябва да бъде определена от съседите<sup>39</sup>. Ако роби се сбият и единият от тях бъде осакатен, господарите им трябва да използват здравия роб и да се грижат за осакатения<sup>40</sup>.

Всеки нападнат или получил нараняване, имал правото да търси правосъдие за претърпяното и да изисква наказание временно изгнаничество за извършителя<sup>41</sup>. Пострадалият трябвало да обяви за случилото се. Законно обявяване на наранявания и нападения можело да стане както през нощта, така и през деня, по време на църковни празници и през пости, като това трябвало да стане пред петима съседни. Последните не трябвало да бъдат специално подбрани<sup>42</sup>, освен ако разстоянията до фермите в околността не били прекалено големи. Свиканите съседни обаче не трябвало да са получавали рани като тази, за обявяването на която били извикани, и не трябвало да са нарушавали закона. Законният срок за обявяване на нападение и нараняване бил денят, в който бил станал инцидентът, следващата нощ и следващите два дни и две нощи след инцидента<sup>43</sup>.

Според *Grágás* за законни се приемали разказите на хора или показанията на свидетели, които разбирали смисъла на положената клетва и които били преживели 12 зими и повече<sup>44</sup>.

## **Причиняване на смърт**

### ***Относно непредумишлено убийство***

Според *Grágás* наказанието за убийство е пълно изгнаничество<sup>45</sup>. Извършителят трябва да признае за убийството до дванадесет часа след деянието. Но ако той се намира в планината или във фиорд, трябва да го стори до 12 часа след като се завърне оттам. Законът повелява той да отиде в първия дом, в който не съществува опасност за живота му, поради стореното, и да заяви следното пред един или повече мъже, които законно обитават мястото: „Ние влязохме в схватка”. Той също трябва да назове името на другия мъж и мястото, където е станало, и да добави: „Аз обявявам тези рани за мое дело, както и всички причинени му наранявания. Аз обявявам тези рани, ако те са резултатът от стореното, и убийство, ако то е резултатът”<sup>46</sup>.

Според законника, ако някой причини смъртта на друг човек, е длъжен да покрие трупа така, че нито птици, нито зверове да могат да ядат от него. Убиецът трябва да каже къде е трупът. Ако той пропусне да покрие трупа на жертвата, наказанието му е временно изгнаничество. В законника е постановено, че казусът трябва да бъде разгледан пред съд и че деветима съседи, които живеят най-близо до мястото, където е бил оставен трупът, трябва да бъдат извикани пред събраниято<sup>47</sup>.

В *Grágás* е разгледан и случай, при който, след въоръжена схватка, единият от двамата противници е ранен, без да настъпи незабавната му смърт. Според законника, ако той успее да се придвижи на разстояние от един изстрел с лък или повече от мястото и ако сам съобщи на някого за схватката, другият мъж не е длъжен да обяви за случилото се. Ако обаче раненият не успее да намери мъже, които законно да обитават мястото, дори и след като се е отдалечил на разстояние от един изстрел с лък или повече, тогава ранилият го трябва да обяви за случилото се до 12 часа, след като е научил за смъртта му пред петима глави на домакинства, намиращи се най-близо в този момент<sup>48</sup>. Ако причинилият смъртта не извърши обявяването по гореописания начин, деянието му се смята за убийство, поради което той не може да настоява, че починалият, без значение каква обида му е нанесъл, е бил убит в състояние на изгубена неприкосновеност<sup>49</sup> и следователно не могат да бъдат приети никакви основания за защита<sup>50</sup>.

Законът осъжда на пълно изгнаничество и онзи, който подслони или помогне на друг, убил или ранил човек на това място. Освен това такъв човек губи неприкосновеността си и може безнаказано да бъде наранен от друг, който се опитва да помогне на жертвата на човека, когото е подслонил, освен ако не е сторил това с намерението да раздели враждуващите по законен начин. Тогава действията му не подлежат на наказание<sup>51</sup>.

*Grágás* допуска и правото на отмъщение. Постановено е, че някой, който е бил ранен, има право да си отмъсти, ако желае да го стори, преди поредния Алтинг, на който се изисква той да представи казуса за раняването си. Право на отмъщение при убийство имат и участвалите в инцидента. Човекът, който е нанесъл раната, губи

неприкосновеността си и е в ръцете на другата страна, участвала в инцидента, макар че отмъщението може да бъде извършено и от друг в разстояние от 24 часа<sup>52</sup>.

### ***Относно предумишлено убийство***

В „Закони на сивата гъска” е предвидено пълно изгнаничество за онзи, който е извършил убийство и е укрил случая или е скрил тялото, или не си е признал<sup>53</sup>.

#### *Opum за убийство*

В *Grágás* са разгледани няколко случая на опит за извършване на убийство. Така например, ако някой преследва ездач на кон и той падне или пък, ако преследва няколко коня или подплаши овце, или направи каквото и да било, с което да причини падането на ездача, наказанието му е временно изгнаничество, ако ездачът падне на краката си. Виновникът трябва да бъде изправен пред местен съд и деветима съседни да бъдат призовани<sup>54</sup>.

Ако някой уцели кон с ездач, предвиденото в закона наказание е временно изгнаничество, в случай че съдебни заседатели отсъдят, че той се е целел в ездача, дори и последният да е останал на коня. За разглеждане на случая трябва да бъдат извикани съседни и действията на извършителя трябва да бъдат третираны като нападение<sup>55</sup>.

В *Grágás* е предвидено наказание и за опит за убийство, при който като „оръжие” са използвани животни. Така например, ако някой насочи кон, вол или друго животно срещу някого с намерение животното да стъпче, прободне или удари човека, наказанието за извършителя е временно изгнаничество, ако жертвата падне или по тялото ѝ останат сини или червени петна, или ако започне да кърви. Законът повелява за разглеждане на случая да бъдат призовани деветима мъже, които живеят в съседство<sup>56</sup>. Ако някой насъска свирепо куче или домашно отгледана мечка срещу някого, наказанието за извършителя също е временно изгнаничество, ако на нападнатия не бъде причинена вреда. Наказанието обаче нараства на пълно изгнаничество, ако по тялото на нападнатия остане видима следа или ако той падне. Тогава трябва да бъдат призовани хора, живеещи в съседство.

В „Зако̀ни на сивата гъска” е постановено, че ако някой е получил тежка рана или трайно увреждане от животно, където и да било по тялото си<sup>57</sup>, или е умрял в резултат от нападение от животно, без значение дали това е бил кон, вол, куче или мечка, наказанието за човека, виновен за случилото се, е същото, каквото би било, ако той самият е нанесъл раните и причинил уврежданията. Извършителят трябва да бъде съден, както би бил, ако сам е извършил деянието. В момента, в който случилото се бъде обявено, извършителят губи неприкосновеността си и не трябва да бъде подпомаган от никого, докато очаква правосъдие<sup>58</sup>.

Исландският законник категорично забранява убийството на жена с дете в утробата, дори и тя да е изгубила неприкосновеността си поради някое свое деяние или да е била осъдена на изгнание<sup>59</sup>. При убийство на жена с живо дете в утробата ѝ се смята, че има два случая на убийство<sup>60</sup>.

#### *Палежи*

Специално внимание в исландския законник е отделено на случаите на палежи. Така например, ако някой накара друг да го придружи, за да опожарят сграда заедно с хората или с имущество в нея, наказанието за двамата е временно изгнаничество. Ако обаче двамата вземат със себе си огън, за да палят, губят неприкосновеността си и наказанието им е пълно изгнаничество<sup>61</sup>.

#### *Убийство на роби*

В „Зако̀ни на сивата гъска” са предвидени наказания за посетелство върху живота на роб. Убилият чужд роб или робиня се осъжда на временно изгнаничество. Ако на убийството са присъствали повече хора, господарят на убития трябва да посочи един от тях като убиец. Ищецът получава от имуществото на осъдения равностойността на цената на роба, определена от петима негови съседни, които са се заклели върху свещена книга<sup>62</sup>. Ако господарят на роба е присъствал на убийството му, убиецът губи неприкосновеността си на самото място, освен ако робът не е бил изгубил своята неприкосновеност, поради собствените си действия. Господарят има право да отмъсти за роба си на самото място, но не и след това<sup>63</sup>. Ако роб се изпречи пред оръжията на нападатели, за да защити живота на господаря си, и бъде убит, наказанието за убийството му е пълно изгнаничество<sup>64</sup>.

Съгласно кодекса господар, убил роба си, не е заплашен от наказание, освен ако не го е сторил на свети празник или през пости и тогава той следва да бъде прокуден във временно изгнаничество. Господарят обаче не подлежи на наказание, без значение кога е извършено деянието, ако убие роба си заради нанесена обида, за която свободен човек би изгубил неприкосновеността си<sup>65</sup>.

В случай че двама роби се сбият и единият бъде убит, господарят на убица може да постъпи както предпочете: да предаде своя роб на съд или да заплати стойността на убития роб, определена от съседите, положили клетва<sup>66</sup>.

### **Пръстени на вергелда**

Членовете на семейството на убит човек имали право на компенсация, която трябвало да бъде платена от съответните членове на семейството на убица. Тази компенсация си наричала „пръстен на вергелда“. Компенсацията трябвало да бъде платена, без значение от изхода на делото за убийството (освен ако убитият не бил изгубил неприкосновеността си). Тя включвала „основен пръстен“, „добавъчен пръстен“ и добавки. „Пръстените“ се изчислявали в унции сребро, макар че могли да се изплащат и в други законни средства. Теглото и стойността на добавките са неизвестни.

В случай на убийство на първо място сред имащите право да получат обезщетение бил синът на убития, ако бил най-малко на 16 години, свободнороден и законен наследник, и с такива умствени способности, че да можел да се разпорежда с наследството си. Ако убитият нямал син или ако той бил на по-малка възраст, случаят преминавал в ръцете на бащата на жертвата, а след него – в ръцете на брат на убития от същия баща и на брат от същата майка. Ако жертвата имала повече братя от същия баща, те имали право на еднакъв дял от това, което щели да получат от случая<sup>67</sup>.

След тази група мъже, имащи право на компенсация, следвал незаконороден син на убития, а след него – незаконороден брат от същия баща и незаконороден брат от същата майка. Ако всички тези роднини отсъствали, случаят преминавал в ръцете на следващия най-близък низходящ родственик, свободнороден, законен наследник, който се намирал в страната<sup>68</sup>.

*Grágás* определя четири основни пръстена на вергелд, съобразени с кръга от роднини, които трябвало да ги плащат и получават. Стойността на първия е 3 марки, на втория – 20 унции, на третия – 2 марки и на четвъртия – 12 унции. Добавъчен пръстен от 6 унции допълва първия основен пръстен от 3 марки, както още и добавка от 48 неизвестни единици. Добавъчен пръстен от половин марка и 32 неизвестни единици се прибавят към втория основен пръстен. Към основния пръстен от 2 марки е предвиден добавъчен от 3 унции и още 24 неизвестни единици, а към този от 12 унции – съответно добавъчен от 2 унции и още 16 неизвестни единици. По трима мъже едновременно трябва да платят (от страна на убиеца) и да получат (от страна на убития) първия главен пръстен – баща, син и брат. Четирима мъже съответно са длъжни да платят и да получат пръстена от 20 унции, а именно бащата на бащата (дядо по бащина линия), сина на сина (внук), бащата на майката (дядо по майчина линия) и синът на дъщерята (внук). Четирима мъже плащат и получават основния пръстен от 2 марки: братът на бащата (чичо), синът на брата (племенник), братът на майката (вуйчо), синът на сестрата (племенник). Първите братовчеди от двете страни плащат и получават пръстена от 12 унции<sup>69</sup>.

По-нататък в кодекса е посочено, че синовете на първите братовчеди на убития получават една марка от роднините от същата степен на убиеца. Вторите братовчеди на убиеца трябва да платят  $5\frac{1}{3}$  унции като обезщетение на роднините от същата степен на убития. Синовете на вторите братовчеди на убиеца трябва да платят  $3\frac{1}{2}$  унции на роднините от същата степен на убития. Третите братовчеди на убития трябва да получат  $2\frac{1}{3}$  унции от третите братовчеди на убиеца. Синовете на третите братовчеди на убиеца трябва да платят  $1\frac{1}{2}$  унции на роднините от същата степен на убития. Четвъртите братовчеди на убития трябва да получат 1 унция от четвъртите братовчеди на убиеца<sup>70</sup>. В законника обаче е посочено изрично, че ако е убит човек с изгубена неприкосновеност, роднините му не могат да изискват обезщетение<sup>71</sup>.

Според исландския законник в случай, че повече от един човек е присъствал в момента на убийство, ищецът трябва да посочи един от присъствалите като убиец в съда или пред арбитрите, ако страните



се споразумяват и обезщетението трябва да се изисква от роднините на посочения<sup>72</sup>.

В *Grágás* се разглежда ситуация, при която някой от упоменатите роднини, ангажирани с определената компенсация, липсва поради някаква причина, както и такава, при която роднините в определени родствени отношения с убития и убиецата са повече от един. Така например е постановено, че ако синовете и братята са повече на брой, трябва да вземат и да дадат толкова, колкото ако е само един. Бащата взема два дяла, ако няма син, и обратното. Ако само един от посочените получатели на пръстена е жив, той получава целия пръстен и добавката. Ако убитият има само живи братя, тези, родени от същата майка, получават  $2/5$ , а онези, родени от същия баща –  $3/5$  и цялата добавка<sup>73</sup>.

В случай, че липсват роднините, длъжни да платят основния пръстен, но са живи получателите му, законът постановява убиецът сам да плати цялото обезщетение, включено в първия основен пръстен, но не и останалите пръстени. Ако убиецът липсва, тези от роднините му, които трябва да платят втория пръстен, плащат и него, и главния пръстен, намален с  $1/2$  марка<sup>74</sup>.

Жените са упоменати на няколко пъти в *Grágás* във връзка с изплащане на компенсации. В кодекса е постановено, че ако бъде убита нечия съпруга, която е родила на мъжа си законни наследници, случаят е в ръцете на съпруга. Синовете, законни наследници, навършили пълнолетие, трябва да участват наравно с баща си и да получат половината от компенсацията. Ако обаче убитата няма синове, но е жив баща ѝ или брат ѝ от същия баща, един от двамата трябва да участва на равни начала със съпруга ѝ в получаването на компенсацията<sup>75</sup>.

Съпругата трябва да получи една трета от компенсацията за убийство на съпруга си след законородените си деца, наред с братята на покойния от същия баща. Майка има право на една трета от компенсация, платена заради дъщерите ѝ, като я поделя с техните братя от същия баща<sup>76</sup>.

Заплащането на кръвнина за убийство с цел избягване на кръвно отмъщение е практика, характерна за обичайното право на германските народи. В случая с исландския законник обаче прави впечатле-

ние изключителната прецизност при определянето на родствениците от различна степен, участващи в плащането и получаването на обезщетението, която не е характерна за ранните германски законници<sup>77</sup>.

Прегледът на Раздела за третиране на убийство в *Grágás* показва, че осъждането на изгнание било често прилагано наказание в Исландия. Законът го постановява в повечето случаи на нанасяне на телесна повреда и при убийство. Не би могло да се каже доколко това наказание е било ефективно. Безспорно тежестта му била голяма: изгнаникът бил обречен на самота и страдание поради пълното му изключване от общността; смъртта постоянно дебнела осъдения на пълно изгнаничество в лицето на всеки, който желаел да увеличи обществения си престиж чрез убийството на човек извън закона. Вероятно подобно наказание действало превантивно в исландското общество и възпирало извършването на сериозни закононарушения.

## БЕЛЕЖКИ

<sup>1</sup> **Miller, W. I.** Bloodtaking and Peacemaking. Feud, Law, and Society in Saga Iceland. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1990, pp. 14–15; **Сверисон, А. Е.** Републиката на викингите. – В: Викингите – мореплаватели, откриватели, създатели. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2001, с. 171–172; **Симеонова, Л.** Скандинавската експанзия и Западът (края на VIII – 60-те години на XI век). София: Парадигма, 2008, с. 120–121; **Short, W. R.** Icelanders in the Viking age: the people of the sagas. McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson, North Carolina, and London, 2010, pp. 14–18; *Laws of Early Iceland, Grágás.* Foote, P. G., R. Perkins, V. Title. University of Manitoba Press, 1980, p. 1.

<sup>2</sup> На исл., в ед. ч. – goði, в мн. ч. – goðar.

<sup>3</sup> **Miller, W. I.** *Op. cit.*, pp. 14–15; **Сверисон, А. Е.** *Цит. съч.*, с. 171–172; **Симеонова, Л.** *Цит. съч.*, с. 120–121; **Short, W. R.** *Op. cit.*, pp. 14–18; *Laws of Early Iceland*, p. 1.

<sup>4</sup> **Miller, W. I.** *Op. cit.*, pp. 16–17.

<sup>5</sup> *Laws of Early Iceland*, p. 2.

<sup>6</sup> *Ibid.*, p. 2.

<sup>7</sup> *Ibid.*, p. 3.

<sup>8</sup> *Ibid.*, p. 3.

<sup>9</sup> **Short, W. R.** Op. cit., pp. 18–20. Повече относно административното устройство, законодателната и правната система на ранносредновековна Исландия вж. *Ibid.*, pp. 25–31.

<sup>10</sup> *Laws of Early Iceland*, pp. 3, 7.

<sup>11</sup> *Ibid.*, p. 1.

<sup>12</sup> **Miller, W. I.** Op. cit., pp. 43–44; *Laws of Early Iceland*, p. 13.

<sup>13</sup> **Miller, W. I.** Op. cit., pp. 43–44; **Short, W. R.** Op. cit., p. 28

<sup>14</sup> *Laws of Early Iceland*, pp. 9–10.

<sup>15</sup> Повече за Закона на сивата гъска вж. в: **Sandvik, G. and J. V. Sigurpsson.** *Laws.* – In: *A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture.* Blackwell Publishing, 2005, pp. 225–229; **Short, W. R.** Op. cit., p. 28.

<sup>16</sup> **Miller, W. I.** Op. cit., p. 324, note 47.

<sup>17</sup> *Laws of Early Iceland*, p. 6.

<sup>18</sup> *Ibid.*, pp. 6–7.

<sup>19</sup> *Ibid.*, p. 7.

<sup>20</sup> *Ibid.*, pp. 5, 8; вж. и **Short, W. R.** Op. cit., p. 29.

<sup>21</sup> Ако някой бил осъден на изгнаничество за убийство в Алтинга, наградата за главата му била 3 марки. Същата награда се давала за главата на онзи, който бил изгорил хора в дома им, както и за главата на роб, убил господаря или господарката си, или децата им, или деца, за които те се грижели. Наградата за всички други, осъдени на изгнание, била 8 унции. – Вж. *Laws of Early Iceland*, p. 164. Всички цитирания на текстове от исландския законник са по *Laws of Early Iceland, Grágás.* Foote, P. G., R. Perkins, V. Title. University of Manitoba Press, 1980 = *Grágás.*

<sup>22</sup> **Sigurðsson, J. V. Pedersen, E., Berge, A.** *Making and Using the Law in the North, c. 900–1350.* – In: *Making, Using and Resisting the Law in European History.* Edited by G. Lottes, E. Medijainen, J. V. Sigurpsson. Pisa: Plus-Pisa university press, 2008, pp. 49–50.

<sup>23</sup> *Laws of Early Iceland*, p. 8; **Short, W. R.** Op. cit., p. 29.

<sup>24</sup> *Laws of Early Iceland*, p. 8.

<sup>25</sup> 1 марка била равна на 8 унции, т.е. на 226,4 г сребро (1 унция = 28,3 г). Изплащането на глобите и обезщетенията можело да стане в груб вълнен плат, използван като мярка за стойност и средство за обмен. Той се измервал в единицата ел (*ell, alin, uln*) – мярка за дължина, равна на разстоянието между лакътя и края на средния пръст на ръката. – Вж. **Short, W. R.** Op. cit., p. 216. Първоначално 1 ел бил равен на 49 см, а по-късно – на 54–57 см. Стандартното парче сукно било с размери 294 см дълж. и 98 см шир. (впоследствие 324–342 см шир. и 108–114 см шир.). Съотношението мярка сукно – унция сребро се меняло с времето: около 1000 г. то било 3:1, т.е. 18 ел за 1 унция; към 1100 г. то вече било 8:1, т.е. 48 ел за 1 унция; към

1200 г. то било съответно 7.5 :1, т.е. 45 ел за 1 унция, а към 1300 г. – 6:1, т.е. 36 ел за 1 унция.

<sup>26</sup> *Laws of Early Iceland*, p. 8.

<sup>27</sup> *Ibid.*, p. 8.

<sup>28</sup> *Ibid.*, 86, p. 141.

<sup>29</sup> *Ibid.*, 86, pp. 140–141.

<sup>30</sup> *Ibid.*, 86, p. 140.

<sup>31</sup> *Ibid.*, 86, p. 141.

<sup>32</sup> *Ibid.*, 86, p. 140.

<sup>33</sup> *Ibid.*, 86, p. 139.

<sup>34</sup> *Ibid.*, 86, p. 139.

<sup>35</sup> *Ibid.*, 86, p. 140.

<sup>36</sup> *Ibid.*, 87, p. 147.

<sup>37</sup> *Ibid.*, 86, p. 142.

<sup>38</sup> *Ibid.*, 86, p. 140.

<sup>39</sup> *Ibid.*, 111, p. 173.

<sup>40</sup> *Ibid.*, 111, p. 173.

<sup>41</sup> *Ibid.*, 86, p. 142.

<sup>42</sup> *Ibid.*, 86, p. 142.

<sup>43</sup> *Ibid.*, 86, p. 143.

<sup>44</sup> *Ibid.*, 87, p. 146.

<sup>45</sup> *Ibid.*, 86, p. 140.

<sup>46</sup> *Ibid.*, 87, p. 146.

<sup>47</sup> *Ibid.*, 87, p. 146.

<sup>48</sup> *Ibid.*, 87, p. 146.

<sup>49</sup> Всеки свободен, който не бил осъден, както и цялото му имущество, били смятани за неприкосновени. Ако тази неприкосновеност бѣдела нарушена от друго лице с нанасяне на нараняване или обида, можела да бѣде наложена компенсация посредством съдебен процес, а в някои случаи било позволено незабавно физическо отмъщение. Тогава обаче трябвало да бѣде доказано, че нанеслият нараняването или обидата, както и онзи, който му бил помагал, са изгубили неприкосновеността си посредством собствените си действия, а така са се лишили и от правото си на законна компенсация. Осъденият на пълно изгнаничество изгубвал напълно неприкосновеността си, а осъденият на временно изгнаничество я губел условно. Специална неприкосновеност се обявявала за място, където заседавали официално свикани събрания, докато протичали заседанията им.

<sup>50</sup> *Grágás*, 87, p. 146.

<sup>51</sup> *Ibid.*, 86, p. 140.

<sup>52</sup> *Ibid.*, 86, p. 141.

- <sup>53</sup> Ibid., 87, p. 146.  
<sup>54</sup> Ibid., 87, p. 147.  
<sup>55</sup> Ibid., 87, p. 147.  
<sup>56</sup> Ibid., 87, p. 147.  
<sup>57</sup> Ibid., 87, p. 147.  
<sup>58</sup> Ibid., 87, p. 148.  
<sup>59</sup> Ibid., 95, p. 159.  
<sup>60</sup> Ibid., 95, p. 159.  
<sup>61</sup> Ibid., 109, p. 169.  
<sup>62</sup> Ibid., 111, p. 172.  
<sup>63</sup> Ibid., 111, p. 172.  
<sup>64</sup> Ibid., 111, p. 173.  
<sup>65</sup> Ibid., 111, p. 173.  
<sup>66</sup> Ibid., 111, p. 173.  
<sup>67</sup> Ibid., 94, p. 156.  
<sup>68</sup> Ibid., 94, p. 157.  
<sup>69</sup> Ibid., 113, p. 175.  
<sup>70</sup> Ibid., 113, p. 175.  
<sup>71</sup> Ibid., 113, p. 175.  
<sup>72</sup> Ibid., 113, p. 175.  
<sup>73</sup> Ibid., 113, p. 176.  
<sup>74</sup> Ibid., 113, p. 180.  
<sup>75</sup> Ibid., 95, p. 158.  
<sup>76</sup> Ibid., 95, p. 159.

<sup>77</sup> Така например в Салическия закон като задължени да участват в плащането на кръвнина са упоменати бащата и братята на убиеца, а след тях трима най-близки негови роднини по баща и майка, без да се конкретизира кои. Онези пък, които имат право да получат обезщетение за убит родственик, са неговите синове и най-близките му роднини по баща и майка, отново без да се упоменават конкретно.

## ЛИТЕРАТУРА

**Сверисон, А. Е.** Републиката на викингите. – В: Викингите – мореплаватели, откриватели, създатели. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2001.

**Симеонова, Л.** Скандинавската експанзия и Западът (края на VIII – 60-те години на XI век). София: Парадигма, 2008.

Laws of Early Iceland, *Grágás*. Foote, P. G., R. Perkins, V. Title. University of Manitoba Press, 1980. = *Grágás*.

**Miller, W. I.** Bloodtaking and Peacemaking. Feud, Law, and Society in Saga Iceland. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1990.

**Sandvik, G. and J. V. Sigurðsson.** Laws. – In: A Companion to Old Norse-Icelandic Literature and Culture. Blackwell Publishing, 2005.

**Short, W. R.** Icelanders in the Viking age: the people of the sagas. McFarland & Company, Inc., Publishers, Jefferson, North Carolina, and London, 2010.

**Sigurðsson, J. V. Pedersen, F., Berge, A.** Making and Using the Law in the North, c. 900–1350. – In: Making, Using and Resisting the Law in European History. Edited by G. Lottes, E. Medijainen, J. V. Sigurðsson. Pisa: Plus-Pisa university press, 2008.